

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *‘Ulâmü'l-hadîs* (nşr. Bintü's-Şâti'), Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 698-713; İbn Dakikü'l-İd, *İhkâmü'l-aḥkâm* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1374/1955, nâşirin mukaddimesi, I, 12; İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar ft tauzîhi Nuḥbetü'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dımaşk 1413/1992, s. 144-145; Süyûtî, *Esbâbü vürüdi'l-hadîs* (nşr. Yahyâ İsmâil Ahmed), Beyrut 1404/1984, nâşirin mukaddimesi, s. 5-29; a.mlf., *Elfiyye ft ‘ilmi'l-hadîs* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1988, s. 182-184; a.mlf., *Tedribü'r-râvî*, s. 273; İbn Hamza el-Hüseyinî, *el-Beyân ve't-ta'rîf ft esbâbi vürüdi'l-hadîs'i-ş-şerîf* (nşr. Seyfeddin el-Kâtib), Beyrut 1401/1981, nâşirin mukaddimesi, s. 1-2; Abdullah b. Hüseyin Hâtir el-Adevî, *Hâşiyetü Lakṭi'd-dürer*, Kahire 1904, s. 155; M. Tayyib Okîç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 22; Ramazan Ayvalli, *Esbâbü vürüdi'l-hadîs ve Bunun İslâm Teşvîrindeki Yeri ve Önemi* (doktora tezi, 1979), AÜ İlahiyat Fakültesi; Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 53-54; Talât Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 116-117.

RAMAZAN AYVALLI

ESBÂT

(الأسباط)

Hz. Ya'küb'un on iki oğluna ve onların soyundan gelenlerin oluşturduğu on iki kabileye verilen ad.

Esbât sıbt kelimesinin çoğuludur. İbrânîce'si şebet olan sıbt "oğul, torun" anlamına geldiği gibi "kabile" mânasına da gelir. Yahudiler için kullanılan sıbt-esbât Araplar'daki kabileye tekabül etmektedir (*Lisânü'l-‘Arab*, "sbṭ" md.). Kur'ân-ı Kerim'deki esbât kelimesi, Hz. Ya'küb'un on iki oğlu ile onların soyunun oluşturduğu on iki kabileyi ifade eder (el-A'râf 7/160). Hz. Ya'küb'un lakabı İsrâil olduğu için (Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58) onun çocuklarına Benî İsrâil de denilmektedir (el-Bakara 2/40, 47 vb.). Kur'an'da beş defa geçen esbât kelimesi bir yerde İsrâiloğulları'nın on iki kabileye ayrılmasıyla ilgili olarak kullanılmakta (el-A'râf 7/160), dört yerde de Hz. Ya'küb'dan hemen sonra ve onun çocukları tarafından oluşturulan kabileleri ifade etmektedir (el-Bakara 2/136, 140; Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/163).

Kur'an'da Hz. Ya'küb'un çocukları arasında sadece, kendi adına bir süre bulunan Yûsuf zikredilmekte olup diğerlerinden topluca "Yûsuf'un kardeşleri" (Yûsuf 12/7, 58) diye söz edilir. Ya'küb'un hanımları ve çocuklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi Tevrat'ta bulunmaktadır. Buna göre

re Hz. Ya'küb'un, eşi Lea'dan Ruben, Simeon, Levi, Yuda, İssakar ve Zebulon; Rahel'in câriyesi Bilha'dan Dan ve Nef-tali; Lea'nın câriyesi Zilpa'dan Gad ve Aşer; Rahel'den de Yûsuf ve Benyamin olmak üzere on iki oğlu dünyaya gelmiştir (Tekvîn, 29/32-35; 30/5-8, 10-13, 18-20, 22-24; 35/16-88). Bunlardan her birinin soyundan gelenler onun adını taşıyan on iki kabileyi oluşturmuştur. Bu kabileler Tekvîn 49'da şu şekilde belirtilmektedir: Ruben, Simeon, Levi, Yahuda, Zebulon, İssakar, Dan, Gad, Aşer, Neftali, Yûsuf, Benyamin.

Hz. Ya'küb zamanında Levi müstakil bir sıbt kabul ediliyordu. Ancak Levi ve soyu Tanrı tarafından ruhbanlıkla görevlendirildiği için on ikilerin dışında bırakılmıştır. Diğer taraftan Hz. Yûsuf'un çocukları Efraim ve Manasse Hz. Ya'küb tarafından kendi çocukları kabul edilmiş, daha önceleri babaları Yûsuf'un sıbtından sayıldıkları halde artık iki ayrı sıbtın reisi olarak yerlerini almışlardır. Böylece Levi dışarıda bırakıldığı halde Yûsuf'un yerine iki oğlu iki ayrı sıbt kabul edildiğinden sayı yine on iki olarak kalmıştır.

Önce Hz. Yûsuf'un, ardından da Hz. Ya'küb ve on bir oğlunun Mısır'a gidişleri neticesinde uzun bir süre burada yaşayan İsrâiloğulları Hz. Mûsâ önderliğinde Mısır'dan çıkmış ve kırk yıl Sînâ çölünde yaşamışlardır. Daha sonra Yeşu'nun başkanlığında arz-ı mev'ûda giren on iki kabileye burası taksim edilmiştir (Yeşu, 13-17, 21-22). İsrâiloğulları'nın kabileler halindeki teşkilâtı, hâkimlerle krallığın kurulması dönemlerinde de varlığını sürdürmüştür. Hz. Süleyman'ın vefatından sonra ülkenin yönetimi ve kral seçimi hususunda Yahuda sıbtıyla diğerleri ihtilâfa düşmüşler, ülkenin ikiye bölünmesi sonucunda Yahuda ve Benyamin sıbtının bir bölümü güneydeki Yahuda Krallığı'nı, diğer on kabile de kuzeydeki İsrâil Krallığı'nı oluşturmuştur. Bu iki krallığın yıkılmasıyla birlikte artık kabile sistemi de sarsılmıştır.

On iki kabileye ayrılma sadece İsrâiloğulları için değil diğer bazı milletler için de söz konusudur. Tevrat'ta Edomîler'in on iki kabile oluşturdukları belirtildiği gibi (Tekvîn, 36/15-20) Hz. İsmâil'in on iki oğlunun on iki kabilenin beyi olduğu da kaydedilir (Tekvîn, 17/20; 25/12-16).

Kur'ân-ı Kerim İbrâhim, İsmâil, İshak ve Ya'küb'un yanında esbâta da ilâhî vahiy indirildiğini bildirmektedir (el-Bakara 2/136; Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/

163). Müfessirler, söz konusu âyetlerdeki esbâti Hz. Ya'küb'un soyundan gelen peygamberler olarak açıklamaktadırlar. Diğer taraftan, "Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'küb ve esbâtın yahudi yahut hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?" (el-Bakara 2/140) meâlindeki âyette onların bugünkü mânada yahudi veya hıristiyan olmadıkları, bozulmamış hak dine tâbi oldukları vurgulanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "sbṭ" md.; Taberî, *Câmi‘u'l-beyân* (Şâkir), III, 109, 111-113; J. Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, Berlin 1926, s. 90; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Kahire 1938, s. 57-58; "Tribu", *DB*, V/2, s. 2309; C. U. Wolf, "Tribe", *IDB*, IV, 698-701; K. Elliger, "Tribes, Territories of", *a.e.*, IV, 701-710; B. Oded — H. Freedman, "Tribes, The Twelve", *EJd.*, XV, 1381-1386.

M. SÜREYYA ŞAHİN

ESED (Benî Esed)

(بنو أسد)

Adnâniler'e mensup bir Arap kabilesi.

Kabileye adını veren Esed'in nesebi Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr şeklinde Hz. İbrâhim'e kadar uzanmaktadır. Huzeyme'nin diğer oğulları Kinâne ve Hûn'un soyundan da kardeş kabileler türemiştir. Esed'in soyu Dûdân, Sa'b, Hulme, Kâhil ve Amr adlı beş oğlundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır. Bunların en güçlü olanı Dûdân'ın neslidir. Ana yurdu Kuzey Arabistan olan kabile daha sonra Medine'den Fırat'a kadar uzanan çok geniş bir alana yayılmıştır. Ancak nüfuz ve kuvvetleri topraklarının genişliği nisbetinde önemli değildir. Nitekim Yemen'den göç eden Tay kabilesi bunlara saldırarak bir kısım topraklarını ellerinden almıştır. Toprakları vadi ve su kaynakları bakımından zengin olan Esedîler'in Kusâs dağında demir madeni de bulunmakta ve Kusâsî denilen kılıçlar adını buradan almaktadır. Hâlik b. Amr b. Esed Araplar arasında demircilik mesleğini öğrenen ilk kişi kabul edildiği için Benî Esed'e "kuyûn" (demirciler) lakabı verilmiştir. Bu topraklarda Abs, Yerbü', Kinâne, Tay, Dabbe, Rebîa b. Mâlik, Süleym, Fezâre gibi kabilelerle komşu olan Esedîler'e Afrika'da Kayrevan'ın batısındaki Satîf civarında da rastlanmaktadır.

Esedîler Câhiliye devrinde yaptıkları Yevmü Har, Yevmü'n-nisâr ve Yevmü Hucr savaşları ile dikkati çekmişlerdir. Kinde Meliki Hâris b. Amr'ın kendilerine emir tayin ettiği oğlu Hucr'a isyan etmişler, ancak Hucr bu isyanı kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bu sırada bir kısmı sopalarla dövülerek öldürüldükleri için Esedîler'e o tarihten itibaren "abîdü'l-'asâ" (sopa köleleri) lakabı verilmiştir. Daha sonraki yıllarda devam eden bu mücadeleler sırasında Hucr ve oğlu meşhur şair İmruülkays da hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Esedîler Dâhis ve bunun bir devamı olan Şî'bü Cebele savaşlarına katılmışlar, dördüncü Ficâr Muharebesi'nde de Kureys'in safında yer almışlardır.

Esedîler'in İslâm tarih sahnesine ilk çıkışları Uhud Gazvesi'nin ardından olmuştur. Daha sonra peygamberlik iddiasında bulunacak olan Tuleyha b. Huveylid'in kıskırtmasıyla, bu savaşta güç kaybettiğini düşündükleri müslümanlara karşı ani bir akın yapmayı planlamışlar, ancak durumdan haberdar olan Hz. Peygamber'in gönderdiği 150 kişilik bir kuvvet tarafından toplanmaya dahi fırsat bulamadan vurulmuşlar ve müslümanlar önemli miktarda ganimet ele geçirmişlerdir (bk. KATAN SEFERİ). Ayrıca Tay kabilesinden bir grup onların bu durumundan istifade ederek üzerlerine saldırmış ve bütün mallarını yağma etmiştir. Esedîler, Hendek Gazvesi'nde Medine'yi muhasara eden müttefik ordusuna da Tuleyha'nın kumandasındaki bir kuvvetle katılmışlardır. Aynı yıl Hz. Peygamber Esedîler'e karşı bir müfreze göndermiş, ancak bunu vaktinde haber alarak kaçmışlardır.

Cevâd Ali'nin kaydettiğine göre Esed b. Huzeyme Hz. Şuayb'ın dini üzere olduğu halde Esedîler Zülkeabât'a ve Utârid'e tapınmaktaydılar (*el-Mufaşsal*, IV, 471; VI, 167; VIII, 777). "Elçiler yılı" diye anılan 9. yılın başlarında (630'un ortaları) Benî Esed, aralarında Tuleyha'nın da bulunduğu bir heyeti Medine'ye göndererek müslüman olduklarını bildirdiler ve kılık sebebiyle zekâtı kendi aralarında toplayıp dağıtmak için izin aldılar. Aslında özellikle Benî Ganm koluna mensup bir grup Bedir Gazvesi'nden önce müslüman olmuştu; kabilenin topyekün İslâm'a girişi ise bu yıla rastlamaktadır. Kendilerine Hz. Peygamber tarafından Tay kabilesinin topraklarına izinsiz girmelerini yasaklayan bir emirname de verilen Esedîler'in Resûlullah ile yaptıkları görüşmeler esnasındaki kaba tutum

ve davranışları üzerine Hucurât süresinin 14-18. âyetleri nâzil olmuştur. Kur'an'ın "yedi lugat" üzere nâzil olduğuna dair hadisi "yedi kabilenin lehçesi" anlamında yorumlayan Hz. Ömer'in Benî Esed'i de bu yedi kabilenin içinde saydığı rivayet edilmektedir (Süyûtî, I, 136).

11 (632) yılında daha Resûl-i Ekrem hayatta iken peygamberliğini ilân eden Tuleyha b. Huveylid kabilesinden bazılarını etrafına topladı. Tuleyha, Hz. Peygamber'in vefatının ardından baş gösteren buhranlı günlerde dinlerinden döndürmeyi başardığı Esedîler yanında Gatafân, Fezâre, Abs, Zübyân ve Tay kabilelerinin bir kısmının da desteğini sağlayarak Halife Ebû Bekir'e karşı isyan bayrağını açtı. Aynı yıl Hz. Ebû Bekir tarafından gönderilen Hâlid b. Velîd kumandasındaki ordu karşısında bozguna uğrayan müttefik kabileler tekrar İslâm'a döndüler ve Hz. Ömer'in halifeliği zamanında başlatılan Irak ve İran fetihlerine katıldılar. Küfe'ye yerleştirilen halkın önemli bir kısmını Esedîler teşkil ediyordu. Kabilenin bir bölümü, Hz. Osman devrinde Suriye ve el-Cezîre valisi olan Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından Rakka yakınlarındaki Müdeybir ve Mâzihîn'e yerleştirildi. Esedîler daha sonraki dönemlerde Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Muhtâr es-Sekafî, Mühelleb b. Ebû Sufre ve Yezîd b. Mühelleb'in ordularına asker verdiler. Küfe'de bedevîlikten kurtulup yerleşik hayata geçen kabile mensupları ilmi çalışmalara yöneldi. Bunların yetiştirdiği ve aralarında meşhur *Kitâbü'r-Ricâl* müellifi İbnü'l-Küfî en-Necâşî'nin de bulunduğu ilim adamları özellikle Şîa literatürünün oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Küçük gruplar halinde Suriye ordusuna katılarak Halep'e ve Fırat'ın ötesine yerleşen Esedîler, III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısında Bekir b. Vâil ve Temîm kabilelerinin çekilmesiyle topraklarını Küfe hac yolu doğrultusunda Bitân'dan Vâkisa'ya, sonraları ise daha da kuzeye, Kâdişiye'ye kadar genişlettiler. Doğuda Basra'ya, batıda Aynûttemr'e kadar yayıldılar. İbn Hazm'ın verdiği bilgilerden, V. (XI.) yüzyılda Endülü'sün Ceyyân şehrinde de bazı Esedîler'in yaşadığı anlaşılmaktadır (*Cemhere*, s. 192). Bunlar muhtemelen bölgenin fethine katılıp orada yerleşen Esedîler'in torunlarıdır.

IV-VI. (X-XII.) yüzyıllar arasında Benî Esed'in soyundan gelen Mezvedîler tarih sahnesine çıktı. Hille'yi yurt edinen Mezvedîler, Büveyhîler dönemindeki iç

karışıklıklardan da faydalanarak güçlendiler ve siyasî nüfuzları bir ara Hit, Vâsıt, Basra ve Tikrî'ti içine alacak şekilde genişledi. İtikadî yönden bayraktarlığını yaptıkları Hille merkezli Irak Şîas'ının etki alanını Orta ve Güney Irak'a yaydılar. Bu iki asırlık müddet içinde zaman zaman Abbâsîler, Büveyhîler ve Selçuklular'la çatışma halinde yaşayan Mezvedîlerin üzerine, Bağdat'ın muhasarasında Selçuklular'a yardım ettikleri gerekçesiyle Halife Müstencid-Billâh tarafından bir ordu gönderildi; bir kısmı öldürüldü, sağ kalanları da sürgün edildi (558/1163).

Bu hezimetin ardından dağılan Esedîler'in VIII-IX. (XIV-XV.) yüzyıllarda Vâsıt'ın güneydoğusunda yaşadıkları, X. (XVI.) yüzyılda Cebâiş'e (Irak) yerleştikleri, XIII. (XIX.) yüzyılda ise (1840'larda) Cebâiş bölgesindeki toprakları yetmediği için Şeyh Cinâh ve daha sonra da oğlu Hayûn'un reisliğinde Amâre'nin doğusundaki bölgeye doğru yayıldıkları bilinmektedir. 1894-1895 yıllarında Hasan el-Hayûn'un liderliğinde Cebâiş'te başlattıkları bir isyan sebebiyle Türkler tarafından cezalandırıldılar. 1906'da kabilenin reisi olan Sâlim b. Hasan el-Hayûn, I. Dünya Savaşı sonrasında Irak'ı işgal eden İngilizler'le kurduğu kısa süreli ilişkinin ardından baş kaldırarak onların tahta çıkardığı Irak Kralı I. Faysal'a karşı mücadeleye girdi; 1924-1925 yıllarında da hükümete karşı ayaklandı. Bunun üzerine yakalanarak üç yıl hapis cezasına çarptırıldı, daha sonra da Musul'da ikamete mecbur edildi. Abdülcelîl et-Tâhir, bu bölgedeki Esedîler'in nüfusunu tarih vermeksizin 5000 olarak kaydetmektedir (*el-'Aşâ'irü'l-'İrâkıyye*, s. 100). M. Lebîb el-Betenûnî, Benî Esed'e mensup Sübey' kabilesinin 1909 yılında Necid bölgesinde 6000 civarında nüfusa sahip olduğunu söylerken (*er-Rihletü'l-Hicâziyye*, s. 61) Berekâtü yaklaşık aynı tarih için 60.000 rakamını verir (*er-Rihletü'l-Yemâniyye*, s. 132).

Câhiliye devrinde Abîd b. Ebras ve Kümeyt el-Ekber gibi meşhur şairler yetiştiren Benî Esed kabilesine mensup bazı önemli müslüman şahsiyetler şunlardır: Hz. Peygamber'in hanımlarından Zeyneb bint Caşş ile kardeşleri Hamne bint Caşş, Abdullah b. Caşş ve Ebû Ahmed b. Caşş, şair sahâbî Amr b. Şe's, şair ve cengâver sahâbî Dirâr b. Ezver ile kız kardeşi Havle bint Ezver, kadın sahâbî Ümmü Ma'kîl, sahâbî Ukkâşe b. Mihsan ve Huveyr b. Fâtik (Ahrem), hadis hâfızı tâbî

Ebû Hasnî, kıraat âlimi tâbiî Zir b. Hubeys, şair tâbiî Eymen b. Hureym, Şakik b. Seleme.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 168-188; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 340-346; II, 443; a.mlf., *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Paris 1989, s. 30-31, 41-43, 47, 48-57; Ma'mer b. Müsenâ, *Eyyâmü'l-'Arab kabale'l-İslâm* (nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî), Beyrut 1407/1987, II, 486-488, 527-542; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 69, 127, 270; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 411, 414, 437-438, 555; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 78-80, 286, 317-319, 356-358; II, 872-873; İbn Habîb, *Muhtelifü'l-kabâ'il ve mu'telifühâ* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire, Beyrut 1400/1980, s. 23, 31, 36, 65, 67, 87, 95; Belâzürî, *Fütüh* (Rıdvân), s. 105-107, 182; a.mlf., *Ensâb*, I, 35-37; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 266; III, 96, 185, 242, 244, 253-262, 486-487, 538-541; IV, 45, 48, 318, 480; V, 397, 448, 468; VI, 39, 81, 197, 253, 591; VII, 182, 609, 611; IX, 268, 328, 483, 545; X, 78, 95, 124, 131; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekvâ), Riyad 1397/1977, s. 190, 257, 274, 325, 328, 329, 335; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, IX, 81-101; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 190-196; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 227, 228, 230; İbn Kudâme, *et-Teb-yîn ft ensâbi'l-Kureşiyîn* (nşr. Muhammed Nâyif ed-Düleymî), Beyrut 1408/1988, s. 506-515; İbn Sa'id el-Endelüsî, *Neşvetü't-terab ft târihi câhiliyyeti'l-'Arab* (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, I, 246-252, 388-405; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 349-350; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 32; Sü-yûtî, *el-İlkân* (Ebû'l-Fazl), I, 136; Mahmûd Şük-rî el-Âlûsî, *Bulâğu'l-ereb*, II, 63, 70-71; III, 16, 25-26, 164; M. Lebîb el-Betenûnî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye*, Kahire 1910, s. 61; Şeref b. Abdülmuhsin el-Berekâtî, *er-Rihletü'l-Yemâniyye*, Beyrut 1384, s. 132; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 399; III, 349-351; IV, 87-88, 222, 226, 471, 531-534; V, 382, 647; VI, 167; VIII, 602, 777; Abdülcelîl et-Tâhir, *el-'Aşâ'irü'l-'Irâkiyye*, Bağdad 1972, s. 100-102; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IV, 5-8; IX, 52-58; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ilü'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 21-23; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 509, 518, 521-522; II, 945, 949; a.mlf., *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 302-303; Reckendorf, "Esed", *IA*, IV, 366-368; H. Kindermann, "Asad", *EI²* (İng.), I, 683.

CENGİZ KALLEK

ESED b. ABDULLAH el-KASRÎ

(أسد بن عبدالله القسري)

Ebû'l-Münzir (Ebû Abdillâh) Esed b. Abdillâh el-Kasrî el-Becelî (ö. 120/738)

Emevîler'in Horasan valilerinden.

Dimâşk'ta doğdu ve orada yetişti. Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik tarafından Müslim b. Sa'id b. Eslem'in yerine Horasan valiliğine tayin edildi (106/724).

Kardeşi Hâlid b. Abdullah el-Kasrî de bu sırada Irak valisiydi. Esed valiliğinin ilk yıllarında Mâverâünnehir'de müslüman Araplar'a karşı giderek artan Türk baskısına mâruz kaldı. Garcistan (Garcistan) üzerine yaptığı sefer sonunda bu yöre nin hükümdarı Nemrun müslüman oldu. Daha sonra Gûr'a akınlar düzenleyen Esed çok çetin bir savaştan sonra düşmanı yenerek Gûr'a hâkim oldu. Kuteybe b. Müslim'in Nizek Tarhan'ın isyanından sonra tahrip ettiği Belh şehrini Bermekî ailesine yeniden inşa ettirdi (107/725).

Esed b. Abdullah, Mudâril'er'e karşı sert tutumundan dolayı 109'da (727) Halife Hişâm tarafından görevinden uzaklaştırıldı. Ancak daha sonraki yıllarda Mâverâünnehir ve Horasan'daki karışıklıklar giderek artmaya başladı. Özellikle Hâris b. Süreyc, Emevîler'in müslüman olmasına rağmen halkı ağır vergi yükü altında ezmeye çalışmalarına karşı isyan edince (116/734) Halife Hişâm, Cüneyd b. Abdurrahman'ın yerine Horasan valiliğine tayin ettiği Âsım b. Abdullah el-Hilâlî'yi azlederek Horasan'ı da Irak Valisi Hâlid b. Abdullah'ın idaresine verdi. Hâlid de kardeşi Esed'i Horasan valiliğine tayin ederek olayları önlemesini istedi (117/735). Esed bu ikinci valiliği sırasında Hâris b. Süreyc'in isyanını bastırdı ve taraftarlarını Ceyhun'un öbür yakasına sürdü. Hâris kendisine katılan Âsım b. Abdullah ve mahallî liderlerin de yardımıyla Tirmizî'yi kuşattı. Fakat başarı sağlayamayıp Toharistan'daki Tebüşkân Kalesi'ne sığındı. Esed b. Abdullah, Cüdey' b. Ali el-Kirmânî'nin kumandasındaki bir orduyu oraya sevketti. Hâris'in taraftarları teslim oldu; bir kısmı öldürüldü, bazıları da esir alındı (118/736). Hâris ise Türgiş Hakanı Su Lu'ya sığındı. Bunun üzerine Esed müttefiklere karşı yeni bir harekât başlattı. Çağaniyân (Sağaniyân) meliki belki de komşu Türk hükümdarlarına duyduğu nefret sebebiyle Esed ile ittifak yaptı. Taraftar arasında cereyan eden savaşta önce Türk hakanı galip geldiyse de daha sonra mağlûp oldu ve ordusu dağıldı (119/737). Kısa bir müddet sonra da Türgiş hakanı ondan intikam almak isteyen Kürsül adlı bir Türk kumandanı tarafından öldürüldü. Hâris b. Süreyc ise Türkler'e sığındı. Huttel küçük bir kale hariç tamamen müslümanların eline geçti. Esed bozkırlarda hanlar yaptırıp hacıların hiçbir güçle karşılaşmadan yolculuk etmelerini sağladı.

Horasan'ın idarî merkezini 118 (736) yılında Merv'den Belh'e nakleden Esed b. Abdullah 120 Rebülevvelinde (Mart 738) Belh'te vefat etti. Cömert bir kişi olan Esed özellikle Horasan dihanlarının sevgi ve saygısını kazanmış, Sâmânîler'in atası Sâmânhudât ve Buhara halkının müslüman olmasını sağlamıştı. Nişâbur yakınlarındaki Esedâbâd onun tarafından yaptırıldığı gibi Küfe'de daha sonra Sûk-ı Esed adıyla anılan çarşı da onun emriyle inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 336-338, 346-348, 350, 358-359; Belâzürî, *Fütüh* (Payda), s. 410, 624-625; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 319; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütüh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1412/1992, III, 273-280; Nersâhî, *Târîhu Buharâ* (trc. Emîn Abdülmecid Bedevî — Nasrullah Mübeşşir et-Tarrâzî), Kahire 1385/1965, s. 86-88, 105; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, IV, 321-325; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 216, 222-225, 230, 241-242, 245; C. E. Bosworth, "The Early Islamic History of Ghûr", *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, London 1977, s. IX/121; a.mlf., "Balğ", *Elr*, III, 588; Barthold, *Türkistan*, s. 5, 81-82, 205, 207, 208, 209, 225, 260, 548; a.mlf., "Esed", *IA*, IV, 308-309; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), I, 298; G. R. Hawting, *The First Dynasty of Islam*, Carbondale 1987, s. 87-88; H. A. R. Gibb, "Asad b. 'Abd Allâh", *EI²* (İng.), I, 684-685; M. J. Kister, "al-Hârith b. Suraydj", *a.e.*, III, 223-224.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ESED b. AMR

(أسد بن عمرو)

Ebû'l-Münzir Esed b. Amr b. Âmir el-Becelî el-Kûfî (ö. 190/806)

Ebû Hanîfe'nin talebelerinden, Bağdat ve Vâsıt kadısı.

Küfeli olduğu ve fıkıh tahsilini Ebû Hanîfe'den yaptığına dair bilgiler dışında hayatının ilk dönemleriyle ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Hârûnürreşid çok itibar ettiği Esed'i kızıyla evlendirmiş, Ebû Yûsuf'tan sonra Bağdat kadısı tayin etmiş ve beraberinde hacca götürmüştür. Ayrıca Vâsıt kadılığı da yapmış olan Esed b. Amr Ebû Hanîfe'nin eserlerini tedvîn eden ilk on kişiden biridir. Re'y taraftarlığı yanında hadiscilik yönü de olup pek çok hadis rivayet etmiştir. Rebîatürre'y, Haccâc b. Ertât, Mutarrif b. Tarîf, İbrâhim b. Cerîr b. Abdullah, Yezîd b. Ebû Ziyâd gibi muhaddislerden hadis dinlemiş, Ahmed b. Hanbel, İbrâhim b. Mûsâ el-Ferrâ, Ahmed b. Menî, Hasan b. Mu-